

Хорошун О. В.,кандидат юридичних наук, директор
Дніпровського інституту

ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ПРОБЛЕМИ ДОКАЗОВОГО ПРАВА

Анотація. Стаття присвячена комплексному аналізу проблем доказового права як складової частини системи права України. Доказове право, що регулює процесуальні аспекти доказування в судових процесах, є важливим елементом забезпечення правосуддя, однак воно стикається з низкою теоретичних і практичних викликів. У статті розглядаються ключові проблеми, пов'язані із визначенням сутності доказового права, його співвідношенням із матеріальним і процесуальним правом, а також особливостями регулювання окремих інститутів, таких як письмові докази, судова експертиза та оцінка доказів. Зроблено акцент на важливості чіткого законодавчого визначення основних понять доказового права: «допустимість доказів», «достовірність доказів» і «достатність доказів».

Аналізуються особливості формулювання цих категорій у процесуальному законодавстві України, включаючи статті Цивільного, Господарського та Кримінального процесуальних кодексів, а також Кодексу адміністративного судочинства. Визначено, що відсутність чітких юридичних визначень і логічних підходів до регулювання процедур доказування призводить до правових колізій, зокрема у сфері визнання доказів недопустимими. Досліджено ключові аспекти критики чинного кримінального процесуального законодавства, зокрема його надмірну формалізованість, яка може суперечити принципам логіки, об'єктивного пізнання та природного права. Увагу приділено проблемам, що виникають у міжнародному співробітництві щодо збирання доказів, а також складнощам, пов'язаним із правовим статусом даних, отриманих від іноземних правоохоронних органів чи адвокатури. Окремо проаналізовано роль правових інститутів у структурі доказового права. Встановлено, що доказове право не можна вважати самостійним інститутом, оскільки його норми є інтегрованою частиною процесуального права, а регулювання доказування значною мірою залежить від загальних принципів та механізмів, закріплених у матеріальному праві.

Ключові слова: правоохоронна система, реформи, доказове право, допустимість доказів, достовірність доказів, достатність доказів, інститути права, правове регулювання, кримінальний процес, судочинство.

Khoroshun O. V. Problems of evidence law

Abstract. The article is devoted to a comprehensive analysis of the problems of evidence law as an integral part of the Ukrainian legal system. Evidence law, which regulates the procedural aspects of proof in court proceedings, is an important element of justice, but it faces a number of theoretical and practical challenges. The article examines the key issues related to the definition of the essence of evidence law, its correlation with substantive and procedural law, and the specifics of regulation of certain institutions, such as written evidence, forensic examination and evidence evaluation. The author emphasizes the importance of a clear legislative definition of the basic concepts of evidence law: "admissibility of evidence", "reliability of evidence" and "sufficiency of evidence". The author analyzes the peculiarities of formulation of these categories in the procedural legislation of Ukraine, including articles of the Civil, Commercial and Criminal Procedure Codes, as well as the Code of Administrative Procedure. It is determined that the absence of clear legal definitions and logical approaches to the regulation of evidence procedures leads to legal conflicts, in particular, in the area of inadmissibility of evidence. The author analyzes the key aspects of criticism of the current criminal procedure legislation, in particular, its excessive formalization, which may contradict the principles of logic, objective knowledge and natural law. Attention is paid to the problems arising from international cooperation in the collection of evidence, as well as to the difficulties associated with the legal status of data obtained from foreign law enforcement agencies or the bar. The author also analyzes the role of legal institutions in the structure of evidence law. It is established that evidence law cannot be considered an independent institution, since its rules are an integrated part of procedural law, and the regulation of evidence largely depends on the general principles and mechanisms enshrined in substantive law.

Key words: law enforcement system, reforms, evidence law, admissibility of evidence, reliability of evidence, sufficiency of evidence, legal institutions, legal regulation, criminal procedure, judicial proceedings.

Постановка проблеми. Доказове право є ключовою складовою правової системи, яка забезпечує ефективність судочинства, реалізацію принципу верховенства права та захист прав і свобод громадян. Однак, у сучасному правозастосуванні виникає низка проблем, пов'язаних із невизначеністю основних понять доказового права, такими як допустимість, достовірність і достатність доказів. Законодавча неврегульованість окремих аспектів доказування, логічні суперечності та юридичні фікції у процесуальних кодексах, а також відсутність інтегрованої доктрини доказового права створюють значні виклики для забезпечення справедливості судового розгляду. Особливої актуальності ці проблеми набувають у кримінальному судочинстві, де доказування має відповідати найвищим стандартам доведеності, зокрема принципу «поза розумним сумнівом». Крім того, значну роль відіграють питання визнання доказів, отриманих із порушенням закону, допустимими, що впливає на права громадян і загальну ефективність правосуддя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика доказового права активно розглядається як в українській, так і в зарубіжній науковій літературі. Серед українських науковців, які зробили вагомий внесок у розробку цієї тематики, варто відзначити роботи О. Грошевого, В. Тертишника, О. Костенка, які аналізують теоретичні аспекти доказового права, зокрема співвідношення доказів із матеріальним і процесуальним правом.

Праці О. Бондаренка, О. Стефанюка та С. Гавриленка присвячені питанням допустимості доказів, із акцентом на їх зв'язок із конституційними принципами права. У той же час дослідження Т. Д. Зразкової та В. С. Кузьміної висвітлюють специфіку доказового процесу в кримінальному судочинстві, особливо щодо процедурного забезпечення збору й оцінки доказів.

Зарубіжні дослідження (R. Allen, W. Twining) акцентують увагу на важливості стандартизації процесу доказування та застосуванні стандарту доведеності «поза розумним сумнівом» у різних правових системах. Праці J. Langbein і M. Damaska пропонують моделі інтеграції доказового права з міжнародними стандар-

тами судочинства, що є важливим у контексті міжнародного співробітництва.

Водночас, у багатьох дослідженнях залишається недостатньо висвітленою проблема взаємодії між правовими інститутами в системі доказового права та впливу норм матеріального права на процес доказування. Також відчутним є брак системного підходу до визначення понять «допустимість доказів» і «достовірність доказів», що ускладнює розробку єдиної доктрини доказового права.

Це підкреслює актуальність подальших наукових розвідок у сфері доказового права, спрямованих на вирішення зазначених проблем та вдосконалення нормативно-правової бази, яка забезпечить ефективне й справедливе судочинство.

Метою статті є дослідження проблем доказового права в Україні, аналіз нормативно-правових основ, виявлення прогалин і колізій у регулюванні процесу доказування та розробка рекомендацій щодо вдосконалення системи доказового права. Зокрема, увагу приділено визначенню понять допустимості, достовірності та достатності доказів, а також гармонізації доказового права з міжнародними стандартами у сфері судочинства.

Виклад основного матеріалу. Доказове право являє собою насамперед сукупність норм процесуального права, які регламентують процедуру доказування на всіх її стадіях. Ці норми встановлюють основні вимоги, яких необхідно дотримуватись під час виконання процесуальних дій, спрямованих на встановлення фактичних обставин справи.

Доказове право становить систему правових норм, які регулюють процедуру збирання, подання, дослідження та оцінки доказів у судових процесах. Воно встановлює мету та об'єкт доказування, визначає повноваження суб'єктів, що здійснюють доказову діяльність, види доказів та вимоги щодо їхньої належності, допустимості й достовірності. Окрім того, доказове право формує юридичну основу доказової діяльності, закріплює принципи оцінки доказів, критерії їхньої достатності, стандарт доведеності «поза розумним сумнівом» і гарантії забезпечення справедливого судового розгляду.

У системі доказового права функціонують

окремі правові інститути. Правовий інститут визначається як «порівняно невелика, структурно відокремлена група правових норм, що регулюють однорідні суспільні відносини певного виду» [7, с. 15]. На відміну від галузі права, інститут права регулює не всю сукупність однорідних суспільних відносин, а лише їх окремі видові особливості або виконує специфічну функцію в системі правового регулювання. До таких інститутів у доказовому праві належать, зокрема, інститути письмових доказів, судової експертизи, оцінки доказів тощо.

Однак, самотійне існування доказового права як інституту права викликає сумнів.

По-перше, доказове право не має ознаки відокремленості як невеликої групи норм. Хоча глава 5 розділу I Цивільного процесуального кодексу (ЦПК) дійсно є відносно структурно самотійною, норми щодо доказів і доказування містяться й в інших розділах ЦПК. Більшість із цих положень регулюють не лише питання доказування, а й процесуальний порядок виконання певних дій чи проваджень.

Таким чином, доказове право, незважаючи на наявність окремих інститутів, не може бути визнане самотійним інститутом права, оскільки його норми інтегровані в ширший процесуальний контекст і виконують комплексну функцію регулювання.

Ця галузь права має ґрунтуватися на об'єктивній теорії пізнання та логічно обґрунтованих принципах. Порівняльний аналіз концепцій доказування в різних галузях права дозволяє виявити як концептуальні розбіжності, так і доктринальні неточності у визначенні сутності та класифікації доказів. Наприклад, стаття 72 Кодексу адміністративного судочинства України визначає докази як «будь-які дані, на основі яких суд встановлює наявність або відсутність фактів, що підтверджують вимоги чи заперечення учасників справи, а також інших обставин, які мають значення для її вирішення». Ці дані визначаються через конкретні засоби: письмові, речові, електронні докази, висновки експертів та свідчення свідків [2, с. 106].

Аналогічне визначення закріплено в статті 73 Господарського процесуального

кодексу України та статті 76 Цивільного процесуального кодексу України. Проте в цих нормах міститься логічно некоректний силогізм: «доказами є дані, які встановлюються доказами». Такий підхід породжує концептуальну проблему замкненого кола, коли докази та засоби їхнього підтвердження не мають чіткого розмежування, що може ускладнити реалізацію судового процесу.

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України характеризується суперечливою та неоднорідною системою доказових норм, що створює потенційні ризики для ефективного функціонування кримінального правосуддя. У цій сфері неприйнятно застосовувати підходи, які базуються на концепції керованого хаосу, оскільки це може негативно вплинути на досягнення цілей кримінального процесу та спричинити правову нестабільність.

У Кримінальному процесуальному кодексі (КПК) та інших процесуальних актах доцільно закріпити чітке та обґрунтоване визначення доказів. Пропонується наступне формулювання: «Доказами є фактичні дані, отримані з дотриманням принципу верховенства права, у порядку, визначеному законом, які відповідають критеріям належності до справи, допустимості та достовірності».

Допустимість доказів означає їхню правову придатність для використання у кримінальному процесі. Відповідно до статті 62 Конституції України [4], обвинувачення не може базуватися на доказах, отриманих незаконно, або на припущеннях, а всі сумніви щодо вини особи тлумачаться на її користь.

Процесуальні кодекси, такі як Кодекс адміністративного судочинства (ст. 74) [3], Господарський процесуальний кодекс (ст. 77) [1], та Цивільний процесуальний кодекс (ст. 78) [10], містять положення про недопустимість доказів, отриманих з порушенням закону. Суд не бере до уваги такі докази, що є логічним, за умови чіткого законодавчого визначення порядку отримання доказів.

Зв'язок між допустимістю доказів та процедурою їх отримання відіграє ключову роль у забезпеченні захисту прав громадян і гарантуванні достовірності інформації, яка використовується в доказуванні. Законодавчі

положення, що регулюють процедуру збирання доказів, виконують важливу функцію захисту від незаконного втручання в особисті права.

Водночас із введенням нового КПК України виявлено низку проблем. Серед них:

– відсутність системного підходу до регулювання процесу доказування;

– прогалини у врахуванні правових позицій та практики Європейського суду з прав людини;

– недоліки у регулюванні негласних слідчих дій;

– юридичні фікції та правові колізії, які створюють перешкоди для ефективного правосуддя.

Ключові положення КПК, що визначають основи доказування, включають [6]:

1. Відповідно до ч. 3 ст. 9 КПК, всі нормативно-правові акти, які стосуються кримінального процесу, повинні узгоджуватися з КПК; застосування суперечливих актів є неприпустимим.

2. Згідно зі ст. 1 КПК, порядок кримінального провадження визначається виключно цим кодексом.

3. Відповідно до ч. 1 ст. 84 КПК, доказами визнаються лише ті фактичні дані, які отримані відповідно до процедури, встановленої КПК.

4. Частина 8 ст. 95 КПК уточнює, що пояснення, отримані сторонами провадження від учасників, не є джерелами доказів.

5. За ст. 86 КПК, доказ вважається допустимим, якщо його отримано у визначеному законом порядку; недопустимі докази не можуть бути використані в кримінальному процесі.

Таким чином, удосконалення правових норм, які регулюють доказування, є необхідним для забезпечення ефективності кримінального провадження та дотримання принципів справедливого правосуддя.

У цивільному судочинстві зазначена проблема значною мірою відсутня, оскільки стаття 59 Цивільного процесуального кодексу України визначає допустимість доказів за принципом: «суд не бере до уваги докази, отримані з порушенням порядку, встановленого законом». Це спрощує підхід до оцінки

доказів і зменшує можливості для юридичних суперечок.

Натомість у кримінальному процесі чинний КПК України настільки формалізує доказове право й інститут захисту, що виникають колізії з принципами логіки, об'єктивного пізнання та природного права. Це ризикує перетворити кримінальне провадження на безкінечний процес, що віддаляє суд від основного завдання – захисту прав і свобод людини.

Особливі труднощі виникають у контексті визнання недопустимими даних, отриманих різними суб'єктами, такими як органи із запобігання відмиванню коштів, митні служби, правоохоронні органи інших держав або адвокати згідно із Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Питання про допустимість таких доказів ускладнюється відсутністю чіткого законодавчого регулювання та неоднозначністю судової практики.

Головна проблема полягає у визначенні кола фактичних даних, які слід вважати недопустимими:

1. Чи це всі дані, отримані з порушенням будь-яких норм закону?

2. Чи лише ті, що отримані з порушенням норм КПК України?

3. Чи дані, здобуті в результаті істотного порушення конституційних прав і свобод?

4. Чи дані, отримані із суттєвим порушенням будь-яких законодавчих положень?

5. Або можливе інше тлумачення недопустимості?

Аналіз практики виявляє наявність значних прогалин у регулюванні процедур доказування, що зумовлює неоднозначність у їх застосуванні.

Висновки. Доказове право є фундаментальним елементом судового процесу, що регламентує порядок збирання, дослідження та оцінки доказів, необхідних для встановлення фактичних обставин у справі. Саме через процедуру доказування суд отримує можливість ухвалити об'єктивне та справедливе рішення. Незважаючи на свою важливість, доказове право стикається з низкою теоретичних та практичних проблем, які впливають на ефективність правосуддя. До ключових викликів належать питання обсягу,

допустимості, достовірності доказів, а також ефективності процесу їх оцінки.

Однією з найбільш актуальних проблем є допустимість доказів. Законодавство встановлює критерії, за якими докази можуть бути визнані придатними для використання у суді. Проте на практиці виникають складнощі з їхнім тлумаченням і застосуванням. Наприклад, у кримінальних справах часто виникають питання щодо доказів, отриманих із порушенням процесуальних норм, таких як незаконне прослуховування або обшук без дозволу суду. Особливий виклик становлять цифрові докази, отримані у формі електронних повідомлень, відеозаписів чи даних із камер спостереження. Через ризики фальсифікації, неналежну процедуру збору або порушення конфіденційності такі докази часто ставляться під сумнів. Це свідчить про необхідність удосконалення правового регулювання у цій сфері. Ще однією важливою проблемою є оцінка доказів. Від суб'єктивного сприйняття суддею наданих матеріалів значною мірою залежить кінцевий результат справи. Процес оцінки доказів є особливо складним у справах із непрямыми доказами, де важливо забезпечити об'єктивність та узгодженість підходів. Ризик виникнення помилкових або необґрунтованих рішень зростає у справах, де відсутні прямі докази, і суддя змушений враховувати сукупність непрямих обставин.

Обсяг доказів, які подаються у справі, також є предметом дискусій. З одного боку, надлишковість доказів може призвести до затягування судового процесу, перевантаження суду й ускладнення їх оцінки. З іншого боку, недостатня кількість доказів обмежує

можливість встановлення істини. Необхідно забезпечити баланс між обсягом доказів та їхньою процесуальною доцільністю. Особливо уваги потребує питання меж допустимих методів отримання доказів, особливо в контексті негласних слідчих дій. Баланс між ефективністю розслідування та захистом прав громадян є ключовим викликом для правової системи. У міжнародному правосудді додатково виникають труднощі з визнанням доказів, отриманих в інших юрисдикціях, через відмінності у стандартах доказування. Складність доказування є характерною для окремих категорій справ, таких як комерційні спори, екологічні порушення або медичні справи. Такі випадки потребують залучення кваліфікованих експертів, що ускладнює процес доказування через можливість конфлікту інтересів або маніпуляції висновками. У кримінальних справах додатковий виклик створює презумпція невинуватості, яка передбачає, що тягар доказування покладено на обвинувачення. Проте у практиці трапляються випадки, коли обвинувачений змушений самостійно шукати докази на свою користь, що ставить під сумнів рівність сторін у процесі.

Проблеми доказового права є багатоаспектними і потребують системного підходу до їх вирішення. Сучасні виклики, зумовлені розвитком технологій і зростанням складності судових процесів, вимагають удосконалення законодавства щодо критеріїв допустимості, достовірності та оцінки доказів. Важливо також забезпечити ефективний баланс між захистом прав осіб і забезпеченням інтересів правосуддя, щоб гарантувати справедливий, об'єктивний та ефективний судовий процес.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Господарський процесуальний кодекс України : [офіційний текст]. К., 2004. 112 с. (Відомості Верховної Ради України. 2004. № 27. ст. 218).
2. Доказове право: підручн. / В. М. Тертишник, О. І. Тертишник, А.Є. Фоменко, В.В. Ченцов; за заг. ред. д. ю. н., професора В.М. Тертишника. Київ: Алерта, 2022. 448 с.
3. Кодекс адміністративного судочинства України : [офіційний текст]. К., 2005. 38 с. (Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35. ст. 446).
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 80731-Х (з наст. змін. та допов.) Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. № 51. Ст. 1122.
5. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. с. 141. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10. № 11–12. № 13. ст.88.

7. Крушинський С.А. Подання доказів у кримінальному судочинстві України. Монографія. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права. 2017. 247 с.
8. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закону України від 05.07.2012 р. № 5076-VI (з наст. змін. та допов.) Відомості Верховної Ради. 2013. № 27. ст.282.
9. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994р. № 4038-XII (зі змін. та допов.) Відомості Верховної Ради України. 1994. № 28. Ст. 232.
10. Цивільний процесуальний кодекс України : [офіційний текст]. К., 2004. 80 с. (Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40. ст. 320).